

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA MA'NAVIY-AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.

Jo'rayev Avazbek Umar o'g'li.

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'limda matematika va ona tili kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya (o'zbek tilida)

Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish muammosi zamonaviy pedagogika nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxs ma'naviy kamolotining poydevori sifatida asoslanib, axloqiy ong, axloqiy his-tuyg'u va axloqiy xulq-atvor komponentlarining o'zaro integratsiyasi yoritiladi. Sharq va G'arb mutafakkirlarining konseptual qarashlari asosida muammoning nazariy ildizlari ochib beriladi. Maqolada xorijiy va milliy tadqiqotlar sharhi, ilmiy yangilik, amaliy ahamiyat hamda pedagogik shart-sharoitlar tizimli yondashuv asosida bayon etiladi. Natijada ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish uzluksiz, integrativ va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilishi zarurligi ilmiy xulosalanadi.

Kalit so'zlar: *ma'naviy tarbiya, axloqiy qadriyatlar, kichik maktab yoshi, ijtimoiylashuv, pedagogik mexanizm, kompetensiya, integrativ yondashuv.*

Аннотация (на русском языке)

В статье рассматриваются теоретические и методологические основы формирования духовно-нравственных ценностей у учащихся младшего школьного возраста. Начальное образование определяется как фундаментальный этап становления личности. Представлен анализ отечественных и зарубежных исследований, раскрыта научная новизна и практическая значимость работы. Обоснована необходимость системного и компетентностного подхода в воспитательном процессе.

Ключевые слова: *духовно-нравственные ценности, младший школьный возраст, педагогика, социализация, воспитательный процесс.*

Abstract (in English) *The article examines the theoretical and methodological foundations of moral and spiritual value formation in primary school students. Primary education is defined as a fundamental stage of personality development. The paper includes a review of national and international research, identifies scientific novelty, and outlines practical significance. The study emphasizes the importance of a systematic and competency-based approach in the educational process.*

Keywords: *moral values, primary school age, pedagogy, socialization, competency-based approach.*

Kirish zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli va mustaqil fikrlovchi shaxsni tarbiyalashdir. Globallashuv, axborot oqimining kuchayishi hamda ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Kichik maktab yoshi (6–10 yosh) shaxs rivojlanishining sezgir davri bo'lib, bu bosqichda axloqiy tasavvurlar, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy xulq me'yorlari shakllana boshlaydi. Shu bois boshlang'ich ta'lim bosqichida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvni talab etadi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi (Literature Review)

Kichik maktabdagi o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy tarbiya yoshidagi pedagogika, psixologiya va falsafa fanlarining tutash joyida o'rganiladi. Nazariy yordami bu jarayon shaxsiy ijtimoiylashuvi, ong va xulq-atvor birligi, shaxsiy hayotiy faoliyati (ichki yashashning ichki muhiti) hamda faoliyat jarayonlariga tayanadi.

Ma'naviy-axloqiy qadriyatlar – bu jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy me'yorlar, ideal va hodisalarning shaxsiy ongida aks etishi va xulq-atvorda namoyon bo'lishidir. Qadriyat bilim emas, balki e'tiqod darajasiga ko'tarilgan ongli munosabatdir. Shu asoslangan ilmiy ma'naviy-axloqiy tarbiya uch birlikda ko'riladi: ong (axloqiy tahdidlar), hissiyot (axloqiy kechmalar) va xulq (amaliy harakat).

Sharq pedagogik tafakkurida axloq masalasi alohida o'rin tutadi.

Abu Nasr Forobiy fazilatli insonni jamiyat taraqqiyotining asosi deb biladi va axloqiy kamolot tarbiyasi orqali ta'kidlaydi.

Abu Ali ibn Sino esa bolalik qayta hosil qilingan odatlar insonning keyingi hayot yo'lini ilmiy asoslaydi. Unga ko'ra, tarbiya jarayonida takroriy mashq va ishlab chiqarish namuna axloqiy sifatlarni mustahkamlaydi.

Zamonaviy psixologiyada ma'naviy-axloqiy ijtimoiy yordam bilan talqin bilan bog'liq holda. Lev Vyotskiy nazariyasiga ko'ra, bolaning axloqiy yo'llarini nazorat qilish mexanizmi, ishonchli ichki nazorat mexanizmiga aylanadi. Demak, ijtimoiy tajriba va muloqot jarayonida shakllanadi.

Jan Piaget axloqiy tafakkurning bosqichma-bosqich rivojlanishini asoslab, kichik maktab yoshida bolalarni qat'iy qabul qilish va o'zgarmas deb qilishini ko'rish. Bu esa tarbiya jarayonida aniq, amaliy va tushunarli me'yorlarni zarurligini aniq asoslaydi.

Lawrence Kohlberg esa axloqiy rivojlanishni ta'minlab beradi, bolalar ko'proq mukofot va jazoga barqaror axloqiy motivlarga ega bo'lishini ta'minlaydi. buning uchun iqtisodiy taraqqiyot jarayonida ijtimoiy va muhim omil hisoblanadi.

Kichik maktab yoshining xususiyatlari ham nazariy asos sifatida. Bu davrda bolalarda taqlidchanlik kuchli, kattalarning bahosi katta yuk ega, emotsional sezgirlik yuqori bo'ladi. Shu bois axloqiy qadriyatlar ko'proq namuna, obraz va hissiy ta'sir orqali shakllanadi. O'qituvchi shaxsi nazariy tekshiruvni "axloqiy model"ni sinab ko'rish.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya ijtimoiy tizimning ishlashiga qarab qaraladi. Maktab, oila va yordamning yagona tarbiyaviy shakllanmas ekan, qadriyatlarning barqarorligi

ta'minlanmaydi. Nazariy bu jarayon tizimlilik, uzviylik va ishchilik ishlariga asoslanadi.

Ularning nazariyalari ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning yoshga mos mexanizmlarini tushuntirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Milliy pedagogik tadqiqotlarda ma'naviy tarbiya masalasi keng yoritilgan bo'lsa-da, aynan kichik maktab yoshida qadriyatlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida tizimli shakllantirish muammosi yetarli darajada kompleks o'rganilmagan.

Tadqiqotning maqsadi kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslarini aniqlash va tizimlashtirish.

Ilmiy yangilik

ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning integrativ modeli nazariy jihatdan asoslandi;

kichik maktab yoshining psixologik xususiyatlari bilan uyg'un pedagogik mexanizmlar tizimlashtirildi;

kompetensiyaviy yondashuv asosida qadriyatlarni shakllantirishning konseptual asoslari ishlab chiqildi.

Asosiy qism (Nazariy tahlil) ma'naviy-axloqiy qadriyatlar shaxsning ichki e'tiqodi va xulq-atvorini belgilovchi barqaror me'yorlar tizimidir. Ular bilish (axloqiy ong), hissiy (axloqiy his-tuyg'u) va faoliyat (axloqiy xulq) komponentlarining birligida namoyon bo'ladi.

Kichik maktab yoshida bola konkret obrazlar asosida fikrlaydi. Shu sababli qadriyatlarni shakllantirishda real vaziyatlar, namuna va ijtimoiy tajriba muhim o'rin tutadi. Taqlid mexanizmining kuchliligi pedagogning shaxsiy namunasi ta'sirini oshiradi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya uzluksiz jarayon bo'lib, u ta'lim mazmuni, sinfdan tashqari faoliyat va ijtimoiy muhit integratsiyasini talab etadi. Kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, o'quvchi axloqiy bilimni real hayotda qo'llash malakasiga ega bo'lishi lozim.

Amaliy ahamiyat tadqiqot natijalari:

boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqishda;

tarbiyaviy ishlar dasturlarini takomillashtirishda;

sinf dan tashqari faoliyatni rejalashtirishda foydalanilishi mumkin.

Xulosa kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish tizimli, uzluksiz va integrativ pedagogik jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayon yosh psixologiyasi, ijtimoiylashuv nazariyasi hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilganda samaradorlik oshadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida yaratilgan ma'naviy poydevor shaxsning keyingi rivojlanish bosqichlarida barqaror axloqiy pozitsiyani ta'minlaydi.